

Nr 182

Utlåtande i anledning av motion om begränsning av den nuvarande försvarsattachéorganisationen.

(1:a avd.)

I motionen II: 651 av herrar *Börjesson* i Falköping och *Eriksson* i Bäckmora har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag om begränsning av den nuvarande försvarsattachéorganisationens uppgifter och omfattning.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionen från *överbefälhavaren* och *statskontoret*. Överbefälhavaren har avgivit yttranden efter hörande av chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen och försvarets forskningsanstalt. Se *Bilaga* till detta utlåtande.

Utskottet. Frågan om försvarsattachéorganisationens omfattning berördes av 1958 års besparingsutredning, vilken förordade att möjligheterna att begränsa antalet försvarsattachéer borde undersökas, därvid i första hand förutsättningarna för en sådan begränsning avseende de nordiska länderna borde prövas.

I propositionen 1961: 110 anmäldes resultatet av en i ämnet verkställd utredning, försvarsattachéutredningen 1960. Utredningen framhöll bl. a. att en ökad aktivitet för att inhämta upplysningar om den militärpolitiska utvecklingen var med hänsyn till vår alliansfria ställning icke blott önskvärd utan nödvändig. De främsta och avgörande motiven för upprätthållande av en jämförelsevis stor försvarsattachéorganisation ansågs vara av säkerhets- och beredskapsnatur. Mot denna bakgrund ansåg utredningen det i dåvarande läge riskfyllt att beskära attachéorganisationen.

De skäl utredningen framlagt för bibehållande av en försvarsattachéorganisation i sin dåvarande omfattning fann departementschefen övertygande. Försvarsattachéutredningen hade klarlagt, att den verksamhet som bedrevs av försvarsattachéerna i skilda avseenden var till stort gagn för vårt land. Departementschefen erinrade om de betydelsefulla uppgifter som utfördes av försvarsattachéerna i samband med inköp av krigsmaterial utomlands. De kostnader som nedlades på försvarsattachéorganisationen ansågs väl uppvägd av de resultat som er nåddes genom attachéernas verksamhet.

I likhet med Kungl. Maj:t förordade utskottet (SU 1961: 104) att försvarsattachéorganisationen borde bibehållas i oförändrad omfattning. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

I motioner till 1964 års riksdag hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära en snar och allsidig utredning rörande försvarsattachéorganisationen. Utskottet avstyrkte framställningen (SU 1964: 175), som inte föranledde någon riksdagens åtgärd.

De skäl som anfördes 1961 och 1964 för att då bibehålla en försvarsattachéorganisation i oförändrad omfattning är enligt utskottets mening i allt väsentligt fortfarande relevanta. Verksamheten bedrivs i överensstämmelse med internationell praxis. En indragning av försvarsattachéer innebär ej att arbetsuppgifterna helt eller delvis bortfaller, utan de måste i så fall överlagas av annan personal.

Utskottet förutsätter att en fortlöpande bedömning sker av försvarsattachéorganisationens lämpliga omfattning inom ramen för försvarskostnaderna lika väl som av annan verksamhet inom nämnda ram. Vad statskontoret i sitt remissyttrande anført om besparingsmöjligheter bör därvid beaktas.

Mot bakgrunden av vad sålunda anförts finner utskottet en framställning om utredning och förslag till begränsning av den nuvarande försvarsattachéorganisationens uppgifter och omfattning f. n. ej motiverad.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen II: 651.

Stockholm den 3 december 1968

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Närvarande: se under utlåtandet nr 181.

Yttranden över motionen II:651

Överbefälhavaren (30.5.1968)

Det är en nödvändighet, särskilt för en neutral stat, att kontinuerligt hålla sig underrättad om läget i omvärlden. Vi måste å ena sidan utan tidsutdräkt kunna registrera varje förändring av det militärpolitiska läget för att riktigt kunna anpassa vår beredskap därefter, å den andra hålla jämna steg med den internationella utvecklingen beträffande militär teknik och taktik.

Den *utrikespolitiska situationen* präglas av en tilltagande flexibilitet med korta förvarningstider och följdverkningar, ofta också på stora avstånd från den egentliga oroshärden. En väl fungerande underrättelsetjänst är därför ett villkor för att vår krigsmakt med dess låga beredskap skall kunna lösa sina uppgifter. Detta har uttryckts av 1965 års försvarsutredning på följande sätt (sid. 122):

»En effektiv underrättelsetjänst är betydelsefull för att kartlägga den politiska aggressionens mål och medel. För att vi skall kunna leva i fred är det av vikt att vi genom en rätt inriktad underrättelsetjänst — även i ett fredsläge som karakteriseras av långt gående internationell avspänning — får möjlighet att avgöra om och när tendenser till ökad spänning uppträder. En effektiv underrättelsetjänst, som i tid ger statsmakterna underlag för beslutfattning, ger oss möjlighet att i fred begränsa vår beredskap i övrigt.»

En väl fungerande underrättelsetjänst förutsätter bl. a. tillgång till en försvarsattachéorganisation av tillräcklig omfattning.

1960 års försvarsattachéutredning fann skäl tala för en utökning av organisationen bl. a. i USA, England och Frankrike (bilagshäftet sid. 22, 24 och 26) men avstod av statsfinansiella skäl att föreslå en sådan.

Våra dagars vapensystem karakteriseras av en allt större komplexitet som gör det icke längre möjligt för en liten nation att ensam konstruera sådana. Förhållandet har lett till ett allt intensivare militärtekniskt samarbete mellan stater såväl inom som utom militära paktsystem.

Den snabba utvecklingen på såväl det militärpolitiska som det tekniska området understryker nödvändigheten av att personliga kontakter upprätthålls med dem som påverkar denna utveckling. Sådana låter sig emellertid icke etableras utan ett förtroendefullt förhållande mellan berörda parter. Försvarsattachéerna arbetar i detta fall under samma villkor som övriga specialattachéer, vilka i ökande antal tillförts utrikesrepresentationen. Det är deras uppgift dels att hålla sig underrättade om var viss information står att finna, dels att sammanföra specialister hemifrån med de utländska fackmän som sitter inne med de önskade informationerna. Det är en orealistisk tanke att hemmyndigheterna skulle kunna lösa dessa uppgifter per korrespondens med personer, om vilkas existens och fackkunskaper de icke kan hållas aktuellt orienterade och med vilka de normalt icke har sådana relationer att ett kontakttagande skulle leda till önskat resultat. Det har också från dessa myndigheter omvitnats — se bifogade yttranden från staber, förvalt-

ningar och FOA — att utbytet av studieresor under alla förhållanden blir bättre om de har förberetts med försvarsattachés medverkan och att vissa värdefulla resor över huvud taget icke skulle ha kommit till stånd utan en sådan. Har denna av någon anledning varit otillfredsställande, har resa stundom måst utsträckas till tiden eller avbrytas. Under budgetåret 1966/67 genomförde krigsmaktens myndigheter 829 tjänsteresor i utlandet, av vilka 625 avsåg forskning och utveckling, upphandling och leveranskontroll av krigsmateriel. Många av dessa resor krävde veckolånga förberedelser i besökslandet innefattande bl. a. programuppläggning, framställning om och utverkande av tillstånd för besök hos myndigheter och enskilda. I flertalet länder får sådana kontakter tagas endast av beskickningsmedlem.

Informationsutbyte på det militärtekniska planet med länder, med vilka den svenska regeringen tecknat särskilt avtal är en annan form av kontaktverksamhet. Denna aktivitet har under det sista året ökat i omfång och utgör numera en väsentlig del av försvarsattachéernas arbete i de länder som är berörda.

Motionärerna har för sin del anfört att myndigheterna numera borde kunna tillgodose sitt informationsbehov med hjälp av den *dokumentation* som kan ställas till förfogande i hemlandet.

Det vore förvisso felaktigt att icke utnyttja de möjligheter som bjuds av svensk och utländsk press, tv och radio, men det vore lika felaktigt att begränsa sig till dessa informationskällor. Försvarsattachéernas rapporter härrör sig i allt väsentligt från andra och mer kvalificerade källor. Stort avseende fästes också vid den bedömning som görs med utgångspunkt från den aktuella miljön, vilket förutsätter en längre tids kontakt med denna. Antalet försvarsattachérapporter insända till försvarsstaben under 1967 uppgick till 2 085, vartill kommer ett antal rapporter ställda direkt till de militära förvaltningarna och FOA.

I avsikt att finna *alternativa lösningar* till den nuvarande försvarsattachéorganisationen har motionärerna vidare ifrågasatt, huruvida icke dels UD skulle kunna övertaga vissa av de uppgifter som nu löses av försvarsattachépersonal, dels funktionerna i våra grannländer skulle kunna skötas från hemlandet.

Överbefälhavaren fränkänner icke UD-personalen viss kompetens, då det gäller eventuell handläggning av militära ärenden men ifrågasätter vad man därmed skulle vinna, eftersom en minskning av den militära utlandsrepresentationen måste medföra en motsvarande ökning av den civila. Samtidigt skulle man vid våra beskickningar avsäga sig den militära sakkunskap som våra försvarsattachéer representerar, till gagn icke endast för krigsmaktens myndigheter utan också för våra beskickningschefer.

Försvarsattachéutredningen 1960 konstaterar beträffande s. k. *reseattachéer* sammanfattningsvis (bilagshäftet sid. 40) att värdet av dessa är begränsat och fortsätter:

»Där ordinarie attachéer av kostnadsskäl icke kan hållas, finner utredningen dock att ett visst värde med reseattaché kunnat registreras. Utredningen är av den uppfattningen att en reseattaché är en avgjord fördel gentemot ingen militär representation alls och finner vidare att organisationsformen — av huvudsakligen kostnadsskäl — har sitt berättigande. I länder såsom USA, England, Frankrike, Sovjetunionen, Danmark, Norge, Finland och förbundsrepubliken Tyskland synes reseattachéer däremot icke tillfyllest med hänsyn till arbetsuppgifterna.»

Detta system har provats under mer än 12 år vid vår representation i Österrike och har då påvisat svårigheten att förena denna arbetsuppgift med en i hemlandet.

I motionen framhålles slutligen att försvarsattachéns »legala informationskanaler underlättar *spioneriet* i stället för motsatsen».

Eftersom det vid konstaterade fall av sådan aktivitet i vårt land och anorstädes fastslagits, att ledningen numera som regel utövats av andra än försvarsattachéer torde en begränsning av försvarsattachéorganisationerna icke leda till en minskning av den illegala aktiviteten. Det kan tvärtom förväntas en ökning samt en övergång till metoder vid insamling av informationer som kommer att ytterligare försvåra säkerhetstjänstens arbete. En begränsning av den svenska organisationen på dessa grunder torde heller icke vinna efterföljd hos stormakterna, där spionage uppenbarligen blivit en allt betydelsefullare del av deras underrättelseverksamhet.

Vår försvarsattachéorganisation har utgjort *ett* medel att begränsa icke endast myndigheternas resekostnader utan också väsentliga forsknings- och utvecklingsuppdrag. Hur stora besparingar som på detta sätt vunnits låter sig icke beräknas. Det kan emellertid hävdas att framtagningen av nykonstruktioner som »Viggen», »Sjöormen» och »strv S» väsentligen underlättats genom försvarsattachéernas medverkan.

Det senaste försvarsbeslutet anger krav på bibehållen krigsorganisation inom minskade ekonomiska ramar. För att krigsförbandens framtida materiel såväl kvalitativt som kvantitativt skall kunna vidmakthållas måste bland annat kostnaderna för utveckling och inköp pressas så långt som möjligt. En möjlighet härvidlag är att säkerställa starkast möjliga konkurrens mellan in- och utländska tillverkare av krigsmateriel, en annan att gå samman med utländska krigsmakter vid utveckling och inköp av materiel. Bägge lösningarna medför ökade krav på den militära utlandsrepresentationen.

Från beskickningschefen i Belgrad har anmälts önskemål om delackreditering vid beskickningen, där för närvarande försvarsattaché helt saknas. Beskickningschefen i Wien har uttryckt önskemålet att den där ackrediterade, i Bern stationerade, försvarsattachén skulle framdeles beordras tjänstgöra vid beskickningen i Wien åtminstone en månad längre per år än vad som hittills varit fallet. Ett tillgodoseende av dessa framställningar skulle medföra ytterligare krav på sagda representation.

Överbefälhavaren anser att en ökning av attachéantalet ur underrättelse- och kontaktsynpunkter är önskvärd men bedömer detta nu icke vara möjligt med hänsyn till de ytterligare kostnader detta skulle medföra. Desto större vikt bör därför fästas vid att den nuvarande organisationen liksom hitintills fortlöpande anpassas och utformas på ett sådant sätt att största effekt inom nuvarande personalram ernås. I detta syfte har under den sista femårsperioden vidtagits en rad åtgärder:

- grundligare utbildning av blivande försvarsattachéer
- militär tilläggsutbildning för blivande skrivbiträden åt försvarsattachéer
- effektivare styrning av försvarsattachéernas verksamhet
- samordning av krigsmaktens reseverksamhet beträffande likartade studieobjekt utomlands
- bestämmelser för rapportering efter genomförd studieresa
- omfördelning av försvarsattachéer med hänsyn till ändring i det militärpolitiska läget eller förändrad inriktning av den tekniska uppföljningen.

Närmast i tur står en översyn av Washingtonkontoret som torde kunna ges en rationellare utformning än vad som nu är fallet under förutsättning att lokalfrågan får sin lösning.

Överbefälhavaren har i förslag till äskanden 1964, 1965 och 1966 begärt inrättandet av befattningar för underofficerare vid beskickningarna i London och Bonn samt — på längre sikt — i Washington. Dessa skulle befria försvarsattachéerna från rutinärenden och därvid lösa uppgifter i likhet med kanslisterna inom utrikesförvaltningen. Det synes vara orationellt att tjänstemän med lönegrad B 5 och högre i utrikestjänst icke ges den arbets hjälp som är ett av villkoren för att de skall kunna lösa kvalificerade arbetsuppgifter.

Sammanfattningsvis avvisar överbefälhavaren tanken på en begränsning av försvarsattachéorganisationen med hänvisning till *dels* dess betydelse då det gäller att följa upp såväl växlingar i det militärpolitiska läget som den militärtekniska utvecklingen, *dels* det utbyte som organisationen ger besökande delegationer och enskilda från våra staber och förvaltningar, *dels* slutligen de besparingar som följer med lägre kostnader för framtagning och utveckling av krigsmateriel. De erfarenheter som gjorts talar närmast för en utökning av antalet försvarsattachéer. Överbefälhavaren vill emellertid i första hand söka höja effekten genom att tillföra organisationen ett antal underofficerare samt genom successiva partiella reformer på bästa sätt anpassa befintliga resurser efter det aktuella behovet.

Med hänsyn till ovanstående och till att försvarsattachéorganisationen varit föremål för en parlamentarisk utredning så sent som 1960 anser överbefälhavaren en förnyad översyn av försvarsattachéorganisationen överflödig.

Chefen för armén (13.5.1968)

1. Allmänt

Från chefens för armén synpunkt är attachéernas verksamhet av värde för arméns studieverksamhet samt för dess utbildningsverksamhet. Attachéernas arbete på dessa områden tar sig uttryck i

- a) förberedelser för studieresor av experter från armén,
- b) förberedelser för och deltagande i resor, som genomförs av arméchef eller arméstabschef,
- c) uppföljning av utvecklingen enligt särskild av chefen för armén uppgjord inriktning genom
 - egna studiebesök vid staber, skolor, förband och industrier,
 - uppföljning av reglementen, militära publikationer, samt landets press, radio, TV mot militär och militärpolitisk bakgrund,
 - personkontakter med landets officerare och andra experter samt med övriga länders försvarsattachéer,
- d) inhämtning och bearbetning av underlag i särskilda frågor som efterhand uppkommer och som kräver snabb behandling.

2. Resor

Enligt chefens för armén utlandsreseplan 1967/68 genomförs c:a 50 resor detta budgetår. De berör c:a 70 officerare. Den blygsamma kostnadsramen (c:a 180 000 kr.) medför att resorna måste göras korta och personalsvaga.

Planeringen får därigenom stor betydelse om resorna ska ge avsett utbyte.

Resorna avse besök vid staber, skolor och förband för att studera studie- och utbildningsmetodik, organisation och utrustning, taktik och stridsteknik eller särskilda specialområden såsom t. ex. rekrytering eller skydd mot särskilda stridsmedel.

Förberedelser för resorna måste oftast göras genom direktkontakter mellan attaché och berörda utländska myndigheter. Det är då nödvändigt att attaché besitter sådana kunskaper att han rätt förstår resans syfte och kan framföra de särskilda önskemål om besöksobjekt och besökets utformning i övrigt som syftet kan föranleda. Den kännedom som militärattaché har både om svenska och vederbörande lands militära förhållanden möjliggör en effektiv planläggning.

Motionen förutsätter att den »vanliga beskickningspersonalen» tillfredsställande skall kunna lösa uppgiften att förbereda militära besök. De blir dock med stor sannolikhet mindre väl förberedda då många missförstånd på grund av bristfällig sakkunskap kommer att uppstå. Därmed sjunker utbytet av besöken. Oavsett vem som sköter förberedelserna tar dessa tid. Det torde knappast vara billigare att utnyttja civil arbetskraft än som nu militär. Med föreslagen indragning av militärattachéer kan således kostnaderna väntas bli oförändrade och effekten befaras minska.

3. Uppföljning av utvecklingen

Arméns organisation, utrustning och taktik byggs bl. a. upp mot bakgrund av omvärldens militära status och utveckling. Det är därför nödvändigt att kontinuerligt följa upp vad som händer på det militära området utomlands. Militärattachén är en självklar inarbetad kontakt inte bara med värdlandets myndigheter och nyckelpersoner utan också med de övriga militärattachéer som finns i landet. Om attachéerna dras in måste motsvarande information erhållas på annat sätt.

Uppföljning av reglementen och andra publikationer kan givetvis ske i Sverige om erforderlig personal ställs till förfogande för detta. Nuvarande organisation tillåter på intet sätt sådan verksamhet. Uppföljning av press, TV och andra dagsaktuella händelser kan givetvis ske genom den civila ambassadpersonalen. Den delgivning som då sker till Sverige blir då obearbetad vilket givetvis innebär krav på personal här för sällning och bearbetning. De underrättelser som kan erhållas av attaché genom egna studiebesök och personkontakter får man avstå från vilket innebär att de värdefulla »inside informations» uteblir. Sammanfattningsvis kommer indragning av militärattachéerna att innebära dels ökade kostnader i Sverige för uppföljning av litteratur av olika slag, dels minskad effekt p. g. a. uteblivna personkontakter.

4. Särskilda frågor

Vissa utredningar eller studier kan ställa krav på information från utlandet. Militärattachéerna har då ofta blivit engagerade med kort varsel och med krav på snabba svar. Ett exempel på detta är disciplinutredningen, där attachéerna delgavs ett antal konkreta frågor att besvaras på kort tid (en månad).

Frågorna innebar dels studium och sammanfattande översättning av vissa reglementen, dels intervjuer hos vissa befattningshavare i vederbörande krigsmakt.

Det underlag som lämnats av attachéerna har som regel direkt kunnat sammanställas utan omfattande bearbetning.

Enbart i detta ärende torde tidsvinsten ha varit c:a 9 månader. Kravet på översättningar torde ha ökat med c:a 7 000 kr. och på bearbetning med c:a en manmånad, om attachéerna ej förarbetat svaren.

5. Materiel

Den materieluppföljning som sker bedöms spara åtskilliga Mkr vid anskaffning. KAF förutsätts behandla detta verksamhetsområde.

6. Sammanfattning

En indragning av militärattachéerna skulle medföra försämrad (försenad) information, försämrad service åt värdlandet och åt egna resenärer, ökade kostnader för inhämtning av nödvändig information som underlag för prognoser, studier och materielanskaffning.

Chefen för marinen (10.5.1968)

1. Principiella synpunkter

En alliansfri randstat mellan två stormaktsblock och med hempermitterad krigsmakt måste bygga sin beredskap på en egen, effektiv underrättelseorganisation. Att försvarsattachéerna utgör en betydelsefull del därav har belysts bl. a. under beredskapstiden icke minst tiden före 9 april 1940.

Men även när det gäller förbandsproduktionen, har vår militära representation utomlands stor och växande betydelse. I mitt yttrande till chefen för försvarsstaben ang. modifiering av försvarsattachéorganisationen jml F st/Att 28/4 1966 nr 145-0 framhöll jag bl. a. följande. — »Nuvarande tendens till vidgade kontakter och ökat utbyte nationerna emellan gäller även den militära sektorn. Den snabba tekniska utvecklingen pekar på ett allt större informationsbehov. Min uppfattning är därför den, att en modifiering av försvarsattachéorganisationen syftande till 'en efter utvecklingen bättre anpassad militär representation utomlands' bör totalt sett resultera i en *förstärkning* av nämnda representation.»

Det motsatsförhållande, som de båda motionärerna inlägger mellan nedrustningssträvanden å ena sidan och attachéverksamhet å den andra, torde knappast existera. En av de vägledande principerna för internationell avspänning är just ömsesidig och legal insyn i varandras militära förhållanden. Det förtjänar påpekas att militär expertis är knuten till Sveriges representation i såväl nedrustningskonferensen i Genève som vid FN högkvarter i New York. Det synes som om orsak-verkansammanhanget mellan »spioneri» och spänning omkastats i de båda motionärernas argumentering.

2. Övriga allmänna synpunkter

Det är riktigt att dokumentationen har förbättrats och att utvecklingen har medfört en ökad komplexitet. Slutsatsen att vår försvarsattachéverksamhet utomlands delvis skulle kunna ersättas av informationsinsamling här hemma jämte tillfälliga studieresor av specialister måste dock ifrågasättas.

Det alltmer ökade informationsflödet — man talar om informationsexplosion — kräver kritisk sovring och prioritering, som lämpligen bör göras på platsen och av en icke specialinriktad men allmänmilitärt kunnig person.

Erfarenheter visar att dennes effektivitet stiger efter hand som han får tid på sig att sätta sig in i ackrediteringslandets förhållanden. Han har också möjlighet att avgöra, om och när en specialistresa kan vara ur kostnadssynpunkt motiverad.

Att såsom motionärerna hävda att stora delar av försvarsattachéfunktionen kan övertas av den vanliga beskickningspersonalen synes bygga på vaga föreställningar om försvarsattachéers och övrig beskickningspersonals kompetens och arbetsbörda.

3. Speciellt marina synpunkter

Ett visst mått på försvarsattachéernas insats för marinen är antalet rapporter, som de årligen tillställt CM. En sammanställning för åren 1965, 1966 och 1967 visar att totalantalet ökat — 252, 318 resp. 407 (bifogas).

Den rutinmässiga delgivningen av dessa rapporter omfattar berörda sektioner och avdelningar inom marinstaben. Delgivning utanför marinstaben sker främst genom månadsvis utsänd underrättelseorientering, som presenterar aktuella attachérapporters huvudinnehåll. På grundval av denna förteckning, som utsänds till och cirkulerar inom ett fyrtiotal myndigheter och förband inom och utom marinen, beställer intressent önskad attachérapport för studium. Inom marinstabens underrättelseavdelning inarbetas material ur dessa rapporter i de underrättelsepublikationer, som CM i egenskap av huvudunderrättelsemyndighet har att ansvara för.

Den i motionen rekommenderade begränsningen av vår försvarsattachéorganisation anges i första hand böra gälla våra grannländer. Norges, Danmarks och Finlands marina försvarsproblem är emellertid till omfång och miljö jämförbara med våra och därför av stort intresse.

En reducering av vår förhållandevis ringa representation i övriga strandstater vid Östersjön är av naturliga skäl icke att rekommendera ur marin synpunkt. Däremot skulle en begränsning skenbart synas motiverad i vad avser mera perifera länder, där de marina problemen är av stormaktsformat. Erfarenheten har emellertid visat att det riktiga informationsflödet från Väst kunnat komplettera det mera begränsade från Öst. Den korresponderande utvecklingen är nämligen påtaglig inom det marina området. Att kunna nyttiggöra den väldiga forsknings- och utvecklingsinsatsen inom t. ex. den amerikanska marinen för Sveriges del, måste innebära väsentliga inbesparingar, vilka svårigen låter sig redovisas i konkreta belopp.

När det gäller den rent tekniska sidan ansluter jag mig till de synpunkter som särskilt har insänts av chefen för marinförvaltningen.

4. Slutsatser

En avstängning av någon av de nu etablerade attachékanalerna måste, såsom framgått ovan, få en negativ effekt både ur allmänmilitär och marin synpunkt icke minst ekonomiskt. En begränsning av vår nuvarande försvarsattachéorganisation rimmar illa med en eventuell minskning av våra totala försvarsresurser efter försvarsutredningen. Ju mer underlägsen man är i styrka och beredskap, desto mer bör man proportionsvis satsa på underrättelsetjänsten.

Emellertid är det värt att ta fasta på ett positivt förslag i den framlagda motionen, nämligen att en parlamentariskt sammansatt kommitté för snabbutredning bör tillsättas. En sådan utredning bör emellertid icke begränsas till enbart försvarsattachéorganisationen utan bör gälla underrättelsetjäns-

ten i dess helhet. Säkerhetstjänsten har belysts ur militär, totalförsvars- och politisk synpunkt genom ett flertal utredningar under 60-talet. Motsvarande skedde för underrättelsetjänsten på 50-talet. En sådan parlamentarisk utredning i dag skulle icke oväntat kunna komma fram till ett ökat behov av underrättelsetjänst i fred även på regerings- och departementsnivå, liksom av en bättre koordinering av densamma t. ex. genom en gemensam beredning inom försvarsdepartementet. I detta sammanhang kan det vara värt att återge vissa synpunkter i FU 65 betänkande.

Sid. 93: »I fråga om totalförsvarets centrala ledning föreslås bl. a. att organisationen för sammanställning och bedömning av underrättelser för de centrala myndigheternas behov förbättras.»

Sid. 122—123: »En effektiv underrättelsetjänst är betydelsefull för att kartlägga den politiska aggressionens mål och medel. För att vi skall kunna leva i fred är det av vikt att vi genom en rätt inriktad underrättelsetjänst — även i ett fredsläge som karakteriseras av långt gående internationell avspänning — får möjlighet att avgöra om och när tendenser till ökad spänning uppträder. En effektiv underrättelsetjänst, som i tid ger statsmakterna underlag för beslutsfattning, ger oss möjlighet att i fred begränsa vår beredskap i övrigt.»

Sammanställning över antalet attachérapporter till CM åren 1965, 1966 och 1967

Statistiken omfattar ej rapporter, vilka ställts till Fst och som i bearbetad form delgivits CM, ej heller rapporter ställda till MF.

Land	1965	1966	1967
Storbritannien	35	85	84
USA	88	68	61
Norge	5	16	13
Danmark	6	4	20
Nederländerna	10	6	9
Frankrike	16	24	28
Västtyskland	12	15	30
Finland	3	6	11
Sovjet	76	90	140
Polen	1	4	11
Summa	252	318	407

Chefen för flygvapnet (6.5.1968)

Försvarsattachéerna har bl. a. följande uppgifter, vilka är av stor betydelse för flygvapnet

att i sin legala underrättelseverksamhet insamla uppgifter som främjar flygvapnet

att förbereda och medverka till studieresor och kurser för personal från försvarsmyndigheter

att medverka i arbetet med anskaffning av försvarsmateriel

att förbereda och medverka vid svenska försvarsbesök i ackrediteringslandet

att förbereda och medverka vid utländska försvarsbesök i Sverige.

P. g. a. vår alliansfria ställning måste vi själva skaffa underrättelser för att följa den militärpolitiska och militärtekniska utvecklingen utomlands. Behovet av underrättelser är stort och den nuvarande snabba tekniska utvecklingen medför, att de områden som behöver följas upp tenderar att öka.

Vår krigsmakt är i dag beroende av underrättelser på en mångfald områden. Under de senaste åren har många nya vapen och vapensystem tillkommit och nya tekniska hjälpmedel tas mer och mer i bruk.

Insamlandet av underrättelser sker på olika sätt. En viktig källa är våra försvarsattachéer. Deras möjligheter att insamla informationer kan ej ersättas av annan personal på våra ambassader eller genom fackpresstudier i Sverige. Motionärernas antydan att så skulle kunna vara fallet är ej sakligt underbyggt. Tvärtom har, p. g. a. den ökade komplexitet som utvecklingen medfört, behovet av den expertis på försvarsförhållanden som våra attachéer utgör, ökat.

Försvarsattachéernas underrättelserapportering berörande flygförhållanden framgår av bilaga 1. Under de senaste åren har årligen mellan 200 och 300 rapporter av olika typer sänts in.

Det ökade internationella samarbete som ägt rum under de senaste årtiondena har även medfört att militära studier kunnat bedrivas i ökad omfattning. Attachéernas förberedelseverksamhet för en studieresa eller för elever till kurser är av betydande omfattning. Ofta berör resorna ett flertal objekt. Utan attachéernas medverkan vid förberedelser och förhandlingar med myndigheter, institutioner och industrier i värdlandet skulle stora problem föreligga att nå ett gott utbyte och i vissa fall skulle sannolikt resorna ej komma till stånd.

En sammanställning av resor under åren 1964—1968 framgår av bilaga 2.

I motionen antyds att vissa arbetsuppgifter som nu åvilar försvarsattachéorganisationen skulle kunna överföras till annan ambassadpersonal och därigenom kunna medföra en minskning på attachésidan. Motionärerna torde inte ha klart för sig omfattningen av dessa arbetsuppgifter samt övriga försvarsattachéuppgifter. Det skulle även vara förvånande om på våra ambassader ledig arbetskapacitet finnes för att överta försvarsattachéernas uppgifter.

Vid inköp av utländsk försvarsmateriel utgör våra försvarsattachéer en betydelsefull länk mellan landets industri och svenska myndigheter. I vissa länder är arbetet på materielområdet så omfattande att andra viktiga försvarsattachéuppgifter fått eftersättas.

Materielinköp föregås av omfattande förberedelser, vilka bl. a. kan omfatta lokalisering av materiel, ordnande av besökstillstånd för studie- och besöksdelegationer, ansökan om exportlicens, ordnande av sekretessfrågor m. m. Efter inköp erfordras som regel medverkan från flygattaché för uppföljning av leveranser, betalning, reservdelskataloger, ändringar i beskrivningar etc. Materielinköpen kommer att belysas närmare i flygförvaltningens remissvar.

Även om våra försvarsattachéer ej deltagar i svenska företags försäljning av krigsmateriel i främmande länder torde de som vårt lands representanter vid skilda tillfällen indirekt göra reklam för svenska produkter.

Försvarsattachéernas verksamhet torde innebära att stora belopp insparas dels genom att militära underrättelser av stort värde erhålles, dels genom att fördelaktiga materielinköp kan göras. P. g. a. dyr materiel och tekniskt komplicerade system samt långa utvecklingstider, t. ex. 10 år för ett

flygplanssystem, är det icke möjligt för små länder att alltid utföra det forsknings- och utvecklingsarbete som erfordras. Härvid kan värdefulla erfarenheter erhållas utifrån.

Att ange besparingen i exakta belopp är ej möjligt. Hur skall exempelvis en underrättelse som försvarsattachén erhållit värderas?

Eller möjligheten till en förmånlig militär beställning, som tillkommit genom ett gott arbete från attachéns sida? Även om det inte är möjligt att ange dessa förhållanden i reda pengar är det CFV bestämda uppfattning att försvarsattachéernas verksamhet inbesparar stora summor åt vårt land. I detta sammanhang understrykes även vikten av personliga kontakter både i underrättelsesammanhang och vid materielinköp.

Redan i samband med riksdagsman Elmgrens år 1960 utförda utredning om försvarsattachéorganisationen framgick att den därmed sammanhängande verksamheten innebar avsevärda inbesparingar — särskilt för de militära förvaltningsmyndigheterna.

Avslutningsvis vill CFV framhålla att den nuvarande försvarsattachéorganisationen torde vara för liten för att motsvara de krav man från svensk sida bör ha för att alla uppgifter skall kunna lösas. Med hänsyn till den omfattning som svenskt internationellt samarbete numera fått bör krav på erforderlig bredd gälla alla viktiga områden. Försvarsattachéorganisationen lider i dag av vissa svagheter, beroende på att representation saknas i några viktiga länder samt är för svag i några länder.

Förteckning över till flygstaben inkomna rapporter från försvarsattachéer

	1966	1967
Storbritannien	20	15
USA	31	18
Norge	16	15
Danmark	3	14
Holland	2	4
Belgien	0	0
Schweiz	11	7
Frankrike	27	45
Tyskland	22	29
Finland	1	7
Sovjet	42	61
Österrike	8	13
Polen	11	31
Tjeckoslovakien	9	0
Summa	203	259

Sammanställning av resor som förberetts av försvarsattachéer

Land		1964/65	1965/66	1966/67	1967/68
USA	Antal resor	6	7	8	6
	» resande	17	15	12	10
	» resdagar	251	105	146	57
Storbritannien	» resor	4	5	6	7
	» resande	4	13	11+116 (F20)	15
	» resdagar	90	94	122	167
Nederländerna	» resor	—	—	2	3
	» resande	—	—	6	2+120
	» resdagar	—	—	7	8
Frankrike	» resor	5	2	5	3
	» resande	44	92 (F20)	4+49 (Paris- salong)	9+42 (Militär- musik Lorient)
	» resdagar	44	9	50	27
Schweiz	» resor	—	3	2	1
	» resande	—	6	124 (F20)	3
	» resdagar	—	45	3	3
Sovjetunionen	» resor	—	1	—	1
	» resande	—	1	—	1
	» resdagar	—	16	—	4
Österrike	» resor	—	1	4	—
	» resande	—	4	1+116 (F20)+15	—
	» resdagar	—	5	21+4 (F5)	—
Förb rep Tyskland ..	» resor	3	6	3	2
	» resande	11	7+92 (F20)	3	9
	» resdagar	7	33	22	13
Norge	» resor	8	3	2	4
	» resande	27	7	6	13
	» resdagar	17	10	3	9
Danmark	» resor	3	6	1	6
	» resande	13	17	4	19
	» resdagar	9	17	2	26
Finland	» resor	1	1	1	1
	» resande	4	4	4	4
	» resdagar	2	2	3	3

Arméförvaltningen (29.4.1968)

Arméförvaltningen måste för sin verksamhet följa den tekniska utvecklingen såväl inom landet som utomlands. Härför begagnar sig ämbetsverket av ett flertal medel, av vilka studieresor utomlands, försvarsattachéernas rapportering och studiet av facklitteratur särskilt har nämnts i föreliggande riksdagsmotion.

Studiet av facklitteratur utgör ett viktigt led i den tekniska uppföljningen. Mängden information genom fackpressen har ökat under senare år. Även på annat sätt har dokumentationen förbättrats, vilket motionärerna även framhåller. Tillflödet i informationen står emellertid i direkt proportion till det ökade intresse världen över för utveckling av konventionell krigsmateriel, som gjort sig tydligt märkbar under de senaste 10 åren. Relativt sett har någon avgörande förbättring av informationsunderlaget inte kunnat noteras. Fackpressen redovisar alltså väsentligen sådan information som berör objekt i ett sent skede av utvecklingen, dvs. sedan prototyper framtagits eller materielen eljest är under slutprovning. Arméförvaltningen måste emellertid erhålla information om nya projekt i ett avsevärt tidigare skede av anskaffningskedjan, om det skall vara möjligt att dra nytta av denna information för förvaltningens egen verksamhet. Det är i detta sammanhang som försvarsattachéernas rapportering och medverkan liksom egna studieresor kompletterar informationsinhämtningen.

En tendens till ökat intresse från många länders sida att försöka sälja krigsmateriel till bl. a. Sverige är märkbar. I detta syfte informeras ofta försvarsattachéerna i ett tidigt skede av projektutvecklingen. Vare sig arméförvaltningen kommer att utgöra köpare eller ej är studie av utvecklingstendenserna av stort intresse. Även genom kontakt med utländska förvaltningsmyndigheter och genom besök vid övningar och materieldemonstrationer erhåller försvarsattachéerna en förhandsinformation, som ej kan fås genom fackpressen. I de fall då ett mera konkret intresse för visst objekt föreligger, begär ämbetsverket kompletterande uppgifter genom försvarsattachén eller genomför en studieresa.

Utöver de uppdrag till försvarsattachéerna, som ovan nämnts och som riksdagsmotionen berör, utnyttjar arméförvaltningen arméattachéerna för uppföljning av leveranser m. m. av materiel som köpts från utlandet. Sådan uppföljning kan inte genomföras från Sverige utan kräver i varje fall tillfällig stationering utomlands av personal, som sköter dessa uppgifter. Försvarsattachéorganisationen är väl lämpad härför. Medlen för utveckling och inköp av krigsmateriel torde framdeles komma att minska. För att trots detta kunna upprätthålla högsta möjliga kvalitet på krigsförbandens framtida materiel måste arméförvaltningen vidtaga åtgärder för att så långt som möjligt pressa kostnaderna för utveckling och inköp av materielen. Ett medel härvidlag är att säkerställa starkast möjliga konkurrens mellan in- och utländska tillverkare av krigsmateriel. Ett annat sätt är att — främst inom ramen för ingångna militärtekniska samarbetsöverenskommelser — gå samman med utländska krigsmakter vid utveckling av krigsmateriel. Även ökat samgående för militärteknisk försöksverksamhet, studieverksamhet och kontroll av inköpt materiel är angeläget. Dessa åtgärder kommer att starkt påverka inriktningen av försvarsattachéernas verksamhet under kommande år och kommer att medföra ökade krav på en effektiv försvarsattachéorganisation.

Betydande svårigheter föreligger att kunna uppskatta försvarsattachéernas insatser i exakta siffror. Olikheter mellan försvarsattachéernas insatser för arméförvaltningens verksamhet föreligger även. Generellt torde besparingar för ämbetsverkets del framför allt ligga däri att antalet utrikes tjänsteresor nu kan hållas lågt. Vinsten består inte endast i inbesparade medel för dessa resor utan, och kanske framför allt, av de besparingar i arbetsinsats som är en följd härav. Vad gäller det rent tekniska förberedandet av resorna förmodar motionärerna att dessa med stor sannolikhet tillfreds-

ställande kan lösas av den vanliga beskickningspersonalen. Arméförvaltningen är tveksam härtill. Ansökan om besök innefattar ofta ett uppdrag till försvarsattachén att föreslå lämpliga besöksplatser m. m., vilket ställer krav på kannedom om ackrediteringslandets militära förvaltningsorganisation, på personliga kontakter och på utvecklingsläget beträffande berörda projekt. Risk föreligger därför att besöksärenden med av motionärerna föreslaget förfaringsätt blir behandlade med mindre sakkunskap, medan någon egentlig personalbesparing inte synes åstadkommas.

Det kan påpekas att utvecklingen inom andra områden går mot tillsättandet av specialattachéer (socialattachéer, kulturattachéer, tekniskt-vetenskapliga attachéer osv.), vilket återspeglar behovet av personal, som är specialutbildad för de olika ändamålen.

Motionärerna framhåller att utvecklingen medfört en ökad komplexitet, som måste försvåra för attachéerna att studera speciella militära förhållanden med tillfredsställande behållning. Arméförvaltningen vill understryka riktigheten i detta konstaterande. Enligt förvaltningens mening bör denna fråga lösas på så sätt att försvarsattachéerna ges en mer målinriktad utbildning. Det synes inte tillräckligt att nyutnämnda attachéer endast erhåller en kort orientering om aktuella frågor omedelbart före sin avresa. Utbildningen måste planläggas i mycket god tid och omfatta flerårig tjänstgöring i befattning, där de frågor som attachén kommer att ställas inför, har sin stabsmässiga eller förvaltningsmässiga behandling i Sverige. Det är för arméförvaltningens del en bestämd fördel om attachéerna har viss teknisk utbildning.

Arméförvaltningen vill avslutningsvis framhålla att en ytterligare minskning av den svenska försvarsattachéorganisationen ej är önskvärd.

Sammanställning av in- och utgående handlingar mellan förvaltningen och vissa försvarsattachéer.

	Öppna	Hemliga
Inkommande till KAF	800	165
Utgående från KAF	120	185
Summa	920	350

Ungefärlig fördelning mellan föatt:

Washington 25—30 %

London 10—20 %

Bonn 10 %

Övriga 55—50 %

Marinförvaltningen (30.4.1968)

1. *Inhämtande av tekniska informationer*

För marinförvaltningens verksamhet är våra försvarsattachéer av stor betydelse. För att hålla vår marin på en i förhållande till den ekonomiska insatsen hög och effektiv nivå måste tekniska informationer inhämtas även från andra länder än vårt eget. I regel kan sådana informationer erhållas från industri och vetenskapliga institutioner. Värdefulla tekniska upplysningar sammanhänger dock ofta med militära beställningar eller kommer från företag som också har militär utveckling på sitt program. Sådana före-

tag eller institutioner är i regel ålagda stränga restriktioner i fråga om kontakter med företrädare för andra länders representanter. Ett utbyte av tekniska erfarenheter med utländska företag förutsätter därför ofta sanktion från de militära myndigheterna i landet. Våra försvarsattachéer har en utomordentligt stor uppgift i ordnandet av lämpliga kontakter i detta avseende. Sådana kontakter torde knappast kunna komma till stånd utan ambassadtjänstemän som har goda kunskaper om militära förhållanden och teknik.

Försvarsattachéernas möjligheter att inom ett land följa händelser och utveckling inom det militärtekniska området underlättar i hög grad det egna försvarstekniska tänkandet och kan förhindra felaktiga ekonomiska insatser.

De kan liknas vid »känselförmedling» vilka normalt avkänner ytan — deras rapporter är en betydelsefull »inkörsport» för en bedömning av teknisk expertis i centrala staber och förvaltningar om ytterligare specialinformation bör eftersträvas.

Det fortsatta inhämtandet kan ske genom att attachén orienteras om den svenska bakgrunden och anmodas efterfråga ytterligare upplysningar eller genom att experter från Sverige reser utomlands för vidare studier och kontakter. Dylika resor måste — om de skall ge avsett utbyte — planeras mycket noggrant. Planeringen, som ofta är synnerligen omfattande och detaljrik, kräver gedigna militära kunskaper och kontakter och kan sannolikt inte utföras av en ambassads ordinarie civila personal (utan extra förstärkning).

Någon statistik över nedlagt arbete och svenska besparingar kan knappast åstadkommas, men följande uttalanden från marinförvaltningens torpedbyrå ang. dess bedömning av marinattachéernas medverkan kan tjäna som belysande exempel:

Marinattachén i Washington har svarat för ett kontinuerligt informationsflöde och kontakter med ledande personligheter inom USA:s torpedväsen. Uppdragen för maratt i samband härmed har krävt omfattande arbetsinsatser och goda militära insikter i torpedfrågor.

Några direkta besparingar genom denna verksamhet kan icke påvisas (om man undantager att avsaknaden av maratt sannolikt krävt flera resor till USA) men erhållna upplysningar ha varit av sådan art att ett framgångsrikt utvecklingsarbete på målsökande torpeder i Sverige underlättats och påskyndats, varigenom indirekt en ekonomisk vinst kunnat göras.

Maratt London har

biträtt och planerat ett flertal studieresor samt bl. a. anskaffat vissa beskrivningar över brittisk torpedmateriel jämte andra värdefulla torpedrapporter.

Rapporterna om torpedmätbanor ha föranlett en del av studieresorna vars resultat kommer att bespara oss ett dyrbart utvecklingsarbete på området.

Maratt Paris har bl. a. förberett en mycket givande studieresa 1967 för personal från torpedbyrån och ubåtsbyrån.

Han har anskaffat vissa beskrivningar över fransk torpedmateriel.

Genom ovannämnda besök och maratt:s medverkan har Frankrike fått ökat intresse för svensk torpedteknik och utsikter finnes till ett rikare utbyte av erfarenheter.

Vid besöket erhöles sådana upplysningar betr. målsökare till torped att stora belopp sannolikt kan besparas svensk utveckling.

Ett flertal tekniskt värdefulla uppgifter betr. tysk torpedmateriel har erhållits genom maratt i Köpenhamn/Bonn.

På grund av svårigheter att erhålla tillstånd till studieresor i sekretessbelagda frågor till Västtyskland kommer i framtiden större krav att ställas på marinattachéns uppföljning och rapportering av torpedläget.

Inköpsfrågor

Marinattachéernas tjänster ianspråktores av marinförvaltningen för vissa speciella inköp; huvudsakligen anlitas marinattachéerna i Washington och London. Av de direkta beställningar som under kalenderåren 1966 och 1967 placerades i USA och England föll betr. USA ca 25 % antalsmässigt, ca 20 % värdemässigt på marinattachén, motsvarande siffror för England är ca 10 % resp. ca 5 %.

Den procentuella fördelningen på marinattachéerna kan åtminstone vad beträffar England synas liten, dock rör det sig — i de fall beställning placerats via marinattachén — om anskaffningar från resp. länders försvarsorganisationer i vilket fall marinattachén är den definitivt bäste kontaktpersonen.

Utöver ren inköpsverksamhet anlitas marinattachéerna även i andra fall såsom

marknadsundersökningar, vilka ofta föregås av kontakter med resp. länders försvarsmakter,

leveransövervakning,

biträde vid sökande av exportlicens (gäller företrädesvis amerikansk materiel), samt

verkställande av betalning.

Den sistnämnda funktionen är icke minst viktig då genom anlitan av marinattachén betalning kan verkställas på ett smidigare sätt och utan att marinförvaltningen behöver acceptera andra och mindre fördelaktiga betalningsformer, exempelvis rembuser.

Marinattachén har i vissa fall lyckats ordna så att leveranskontroll från utländska firmor ombesörjts av vederbörande lands krigsmakt, t. ex. US Navy, varigenom Sverige besparats utgifter härför.

Vidare har med fördel marinattachéns tjänster tagits i anspråk i sådana fall då det uppkommit tvister mellan förvaltningen och utländska leverantörer. Härvidlag har attachéernas tillgång till rätta diplomatiska kanaler varit av stort värde.

Sammanfattning

Så länge Sverige anser sig skola ha ett militärt försvar torde det vara ändamålsenligt att vi i likhet med andra länder har en viss militär representation i utlandet. Nuvarande svenska försvarsattachéorganisation torde för marinförvaltningens del vara av stort värde

dels för bevakning av den militärtekniska utvecklingen,

dels för biträde vid planering och genomförande av utlandsresor, samt

dels för medverkan vid anskaffning av utländsk militär materiel.

En minskning av nuvarande försvarsattachéorganisation bedöms medföra väsentligt ökade kostnader för utveckling och anskaffning av materiel samt innebära sämre möjligheter för förvaltningarna att — enligt sin instruktion — följa den militärtekniska utvecklingen.

Flygförvaltningen (2.5.1968)*Förberedelser för svenska besök*

Omfattningen av försvarsattachéernas arbete i detta hänseende för FF räkning kan belysas med bif. statistik för år 1966. Vårdländernas bestämmelser är därvidlag avgörande för *hur* omfattande arbetet i det enskilda fallet blir för fatt del. FF förutsätter att detta närmare förklaras av Fst.

Till statistiken lämnas följande kommentarer.

I de fall där leverantörer till FF, t. ex. Saab, Flygmotor, LME m. fl. behöver sända personal utomlands för att besöka företag eller anstalter som faller under militär sekretesskontroll måste FF inträda som målsman (garant) för ifrågavarande besökare. Ärendena handläggs på uppdrag av FF av försvarsattachén exakt på samma sätt som när det gäller besök av personer anställda i FF eller andra militära myndigheter.

I sammanställningen ingår även s. k. a-resor dvs. resor, som avse beställd materiel. Flygattachén utgör härvid bl. a. kontaktorgan mellan leverantör, resp. myndighet och FF. Uppgifterna för fatt kan t. ex. vara att förbereda prov, kontroll och besiktning, i vissa fall ombesörja betalningar, förbereda hemflygning av beställda flygplan och helikoptrar, teckna avtal med speditörer, klara tullformaliteter, biträda besiktningpersonal vid inträffande språksvårigheter etc.

I Italien finns ingen försvarsattaché. Under de senaste åren har anskaffning skett av radarstationer, helikoptrar m. m. i betydande mängder, och det har — i jämförelse med länder där vi har flygattaché — känts som en påtaglig brist att denna institution saknas. Beskickningen i Rom och konsulatet i Milano har skött dessa angelägenheter på ett i stort sett tillfredsställande sätt, men för dem har också den extra arbetsbelastningen vissa tider blivit mycket hög.

Av statistiken torde framgå att man ej lämpligen kan begära att »den vanliga beskickningspersonalen» skall handlägga förberedelserna för alla dessa resor. Procedurfrågor och säkerhetsgarantier etc. följer de regler som uppställas av resp. länder, och dessa torde inte kunna påverkas av ev. önskemål från svensk sida om förenklingar, bara för att vi inte anser oss behöva ha någon militär representation vid beskickningen.

Det är icke känt för FF på vilka grunder motionärerna tänkt sig att denna verksamhet »med stor sannolikhet kan lösas tillfredsställande av den vanliga beskickningspersonalen». UD skulle med ännu större sannolikhet kräva personalförstärkning, om de uppgifter som nu åligger försvarsattachéerna skulle överföras på »beskickningens vanliga personal». Den härigenom erhållna besparingen torde därför bli en chimär.

Studie och inköpsverksamhet

I motionen sägs att »utvecklingen medfört en ökad komplexitet, som måste försvåra för dessa attachéer att studera speciella militära förhållanden . . . I regel behövs specialister . . .»

Det är sant att en ökad »komplexitet» försvårar både studier och inköp, men det gäller inte bara attachéerna utan även specialisterna. Just av denna anledning anser FF att attachéernas medverkan är nödvändig, främst i USA, England och Frankrike, för att sovra i det enorma informationsflödet och hålla sig underrättad om var de bästa informationerna finns att hämta, vilka företag och myndigheter som arbetar med för oss intressanta objekt och,

framför allt, att genom kontakt med officiella myndigheter få verifierat vad som är värt att satsa på och i så fall vilka tillverkare som är bäst. Genom attachéernas insatser inom detta arbetsområde har många resor av förberedande (marknadsstudie-) karaktär gjorts obehövligen och tid och kostnader för bl. a. specialister inbesparats. För attachéernas kompetens i detta hänseende torde motionärerna ej behöva hysa någon oro; personvalet sker på ett betryggande sätt.

Behovet av en stark flygattachérepresentation är särskilt accentuerat i USA. FF är nämligen ytterst beroende av god kontakt med alla de tre flygvapen som finns där: US Air Force, US Naval Aviation och US Army Aviation samt en mångfald under dessa lydande forsknings-, utvecklings- och utprovningstanstalter samt firmor för vilka säkerhetsansvaret är delat mellan de tre försvarsgrenarna.

Det är icke enbart ett FV-intresse att en god flygattachérepresentation finns i de länder som producerar flygmateriel — FF är nämligen huvudförvaltning för anskaffning av flygmateriel för hela försvaret.

Med vissa länder har överenskommelse träffats på regeringsplanet om utbyte av informationer, ibland av sekretessbelagd art. Sekretessen föranleds av försvarsintressen för den ena eller den andra parten. Enligt internationell praxis handläggs dylika frågor av försvarsattaché som representant för den egna staten. Det torde inte vara möjligt för Sverige — utan allvarliga konsekvenser — att ensidigt bryta denna praxis. Att avstå från möjligheterna att få del av resultatet av forskning och utveckling, som vi inte skulle kunna åstadkomma på egen hand, av de skäl för en indragning av attachéorganisationen som åberopas av motionärerna anser FF vara en kortsynt och oekonomisk politik.

Slutsats

FF anser att en minskning av försvarsattachéorganisationen med hänsyn till den viktiga roll flygattachéerna har i anskaffningsprocessen icke bör komma i fråga.

Sammanställning av FF resor till vissa länder år 1966, för vilka försvarsattaché (beskickning) enligt gällande bestämmelser måste vidtaga förberedelser. Detaljuppgifter kan lämnas på begäran.

Land	Antal resor enl av FöD godkänd plan	Antal deltagare	Antal besöks- objekt
<i>Storbritannien</i> 1 fatt, 1 bitr fatt (dubbelbefattning)	57	128	96
<i>Frankrike</i> 1 fatt (dubbelbefattning)	58	134	75
<i>USA</i> 1 fatt, 1 bitr fatt	42	76	128
<i>Italien</i> 0 fatt	25	59	25
<i>Västtyskland</i> 1 fatt (dubbelbefattning)	22	39	27
Summa FF-resor	204	436	

Försvarets forskningsanstalt (28.5.1968)

Allmänt

1. Vad först angår försvarsattachéernas uppgift synes det ha undgått motionärerna, att försvarsattachéerna — historiskt sett — på sin tid tillkom för att biträda *vederbörande beskickningschef* i avseende på militärpolitiska frågor, för vilka denne var (och alltså är) ansvarig, men för vilka våra sändebud redan på ett tidigt stadium av vår diplomatiska utlandsrepresentations utveckling fann sig vara i behov av specialister av samma orsak som sedermera legat till grund för anställande av handelsattachéer, jordbruksattachéer etc.

Härav följer, att — om försvarsattachéerna indroges — detta primärt skulle innebära att berörd beskickningschef berövades den arbetskraft, vederbörande attaché utgjort inom denna del av beskickningens ansvarsområde. Det kan antagas att beskickningscheferna i detta hänseende ogärna såge en återgång till 1700-talets arbetsförhållanden.

2. Principiellt kan värdet av den personliga *närvaron på platsen* av försvarsattachén såsom kontaktman med utländska myndigheter icke nog understrykas. Om »dokumentationen förbättrats avsevärt under senare år» torde det främst bero på att man »på detta liksom andra områden» just utökat den *lokala* bevakningen — jfr IVA:s vetenskapliga attachéer!

3. Den tekniska utvecklingen har förvisso gett de militära förhållandena en ökad komplexitet, som ställer ökade krav på all militär personal, bland annat försvarsattachéerna, på vars kunskaper och allmänbildning i tekniskt avseende således höjda krav numera måste ställas. Situationen borde därför snarare kräva *ökade* insatser, bl. a. i fråga om attachéernas utbildning, än den *kapitulation* inför svårigheterna, som motionärerna rekommenderar.

4. Försvarsattachéernas arbetsinsatser vid förberedande av militära studiebesök och vid biträde med inköp kan enligt vad erfarenheterna visar *icke* lösas av den vanliga beskickningspersonalen annat än i undantagsfall. Om försvarsattachéerna fölle bort, måste särskild personal anställas för dessa ändamål vid berörda beskickningar.

5. Vidare må erinras, att försvarsattachéerna icke a priori anställas på reciprok basis länder emellan. Om vi för att nedbringa omfattningen av det »utländska spioneriet» i Sverige tillgrep slopan det av den svenska försvarsattachéorganisationen utomlands som en lämplig utväg, torde en sådan åtgärd i utlandets ögon närmast te sig förvånande och i varje fall icke föranleda indragning av en enda utländsk attachépost i Stockholm.

6. Slutligen kan några reflektioner beträffande nedrustningsaspekten anföras. Det ter sig svårförståeligt hur den allmänna nedrustningen skulle kunna främjas genom indragning av de observationsposter som våra försvarsattachéer bekläder, eller med andra ord, genom att Sverige ensidigt skulle tillämpa principen att stoppa huvudet i busken. Som i föregående moment antytts torde nämligen i sådant fall ingen av de 30 utländska försvarsattachéerna i Stockholm komma att återkallas enbart av reciprocitetsskäl. Om allmän nedrustning skulle främjas genom att Sverige på detta sätt isolerade sig ter sig tveksamt. Att å andra sidan ernå en världsomfattande överenskommelse i frågan ter sig närmast som en utopi.

FOA särskilda synpunkter

7. I den ständigt pågående maktkampen mellan väst och öst spelar den tekniska utvecklingen en alltmer ökad roll. Avgörande för maktbalansen i

stort är nu kärnladdningar och de vapenbärare, varmed de kan föras till målet. Den militärtekniska utvecklingen har emellertid medfört, att andra stridsmedel än kärnladdningar tillkommit, som även kan bedömas väsentligt påverka maktbalansen. De kemiska och biologiska stridsmedlen har alltmera kommit i förgrunden. Vi måste dessutom räkna med att den fortsatta vetenskapliga forskningen ger nya möjligheter att utnyttja naturkrafterna som vapen. Det arbetas intensivt på en forcerad militärteknisk utveckling hos stormakterna. I kärnladdningarnas skugga har riskerna för begränsade krig vuxit. Detta har medfört ökade insatser för att vidare utveckla tidigare kända typer av vapen (»konventionella vapen»).

Sverige kan inte utveckla och skaffa alla de vapentyper och stridsmedel i övrigt, som ingår eller kommer att ingå i en stormakts militära styrka. Vi måste koncentrera oss på det absolut nödvändiga, och vi måste välja rätt. Härför erfordras långtidsplanering, inklusive teknisk prognosverksamhet. De senaste resultaten av den tekniska naturvetenskapliga och medicinska forskningen på områden, som kan få militär betydelse, utgör underlag för den militärtekniska utvecklingen i alla länder. Den militärtekniska prognosen förutsätter insats av kvalificerad personal, som kan följa med och bedöma vad forskningen kan komma att ge. Endast personer, som är direkt verksamma med forskning eller utveckling inom de områden, som berörs kan lämna sådana underlag. För den militärtekniska prognosen återfinnes denna personal företrädesvis vid försvarets forskningsanstalt. Givet är att man härvid måste samarbeta med omvärlden, så långt vår alliansfria utrikespolitik medger. En primär källa för den tekniska prognosen är den internationella forskningen och tekniska utvecklingens öppna resultat. Dessa måste följas genom litteraturstudier och genom personliga kontakter med forskare och tekniker. Denna verksamhet, som till större delen äger rum »på hemmaplan», måste emellertid underlättas och kompletteras av representanter på platsen.

I försvarsattachéutredningens betänkande av år 1960 angavs exempelvis beträffande försvarsattachéorganisationen i USA bl. a. följande: »Förenade staterna är Västsidans dominerande militärmakt och är ledande både i vad avser ny materiel och strategi, taktik m. m. För att effektivt kunna följa denna utveckling synes det nödvändigt att en stark svensk militär representation finnes i Washington. Mot bakgrund av den tekniska utvecklingen har önskemål framförts om utökning av antalet attachéer i Washington. Utredningen finner att starka skäl talar härför men kan f. n. av statsfinansiella skäl icke tillstyrka detta.»

Som redan antytts är de viktigaste yttre styrkefaktorerna i världskampen de tekniska resurserna hos USA och Sovjet. Men den tekniska utvecklingen pågår även i andra länder. Härigenom har de insatser på olika områden som försvarsattachéorganisationen gör, kommit att få en alltmer ökad betydelse för bl. a. forskningsanstaltens arbete.

8. Den till buds stående remisstiden medger icke en fullständig statistisk analys av försvarsattachéernas arbete för forskningsanstaltens räkning. Emellertid kan följande anföras.

9. Besöksplanering och kontaktverksamhet

Under kalenderåret 1967 har personal ur forskningsanstalten företagit utrikes tjänsteresor, vid vilka försvarsattachés medverkan begärts, enligt uppställning (bil. 1). FOA-personalens resor avser oftast studier på ett vetenskapligt högt plan, där en direkt kontakt mellan egna och utländska

forskare (institutioner och industrier m. m.) är nödvändig. För att på bästa sätt dra nytta av en resa eftersträvas att i anslutning till besök vid vetenskapliga konferenser eller institutioner även avlägga studiebesök vid försvarsforskningsinstitutioner och vid industrier som är engagerade i militärteknisk utveckling. För det sistnämnda slaget av besök erfordras medverkan av vederbörande försvarsattaché. Genom en omsorgsfull planläggning av besöket kan det sakliga utbytet bli större än vad eljest skulle bli fallet. Detta gäller alldeles särskilt i stormakterna, där det på grund av det stora antalet specialister och särskilda anläggningar är svårare än annorstädes att få kontakt med rätt man och rätt anläggning.

Försvarsattachén medverkar vid utverkande av besökstillstånd (clearance) samt lämnar upplysningar och hjälp av praktisk art. *I ett flertal fall har försvarsattachéns medverkan varit en förutsättning för att värdefulla studiebesök och kontakter över huvud taget kommit till stånd.*

10. Litteraturanskaffning, bevakning av vetenskapliga konferenser och symposier, inköpsärenden m. m.

Forskningsanstaltens dokumentationsorgan bedriver rutinmässig *litteratur- och rapportuppföljning* med utnyttjande av tillgängliga accessionskataloger, »abstract» publikationer, referatjournaler etc. Vetenskapliga publikationer är emellertid icke sällan ofullständiga, bl. a. i fråga om de senaste forskningsresultaten, och det kan förflyta avsevärd tid från det att de första antydningarna om en nyhet publiceras till dess en mera fyllig redogörelse föreligger. I fråga om forskningsresultat, som sedermera visar sig ha direkt militär betydelse, torde oftast den fylliga redogörelsen utebli. Under sådana omständigheter är det mycket värdefullt att försvarsattachén genom utnyttjande av sina personliga förbindelser i forskningsinstitutioner och militärtekniska organ snabbt kan anskaffa kompletterande upplysningar.

Av naturliga skäl kan endast större och mera betydelsefulla evenemang i form av *utställningar, kongresser, symposier* osv. bevistas av från FOA utsända forskare. Försvarsattaché söker här, om möjligt genom personlig närvaro, anskaffa utdelade preprints, föredragstexter, reklamtryck osv. för att på så sätt bevaka FOA:s intressen.

Inköpsärenden rörande främst sådan militär materiel för FOA:s försöksverksamhet, som erfordrar exportlicens, handlägges av försvarsattaché.

11. Teknisk underrättelsetjänst

Försvarsattachéns uppgift såsom observatör och legal insamlare av informationer, vilken av motionärerna ifrågasatts kunna fyllas »på annat sätt än genom stationering utomlands», är *utomordentligt betydelsefull för de ändamål, forskningsanstalten har att fullfölja*. Den kan icke fyllas från hemlandet — bl. a. av samma orsak som föranlett Ingenjörsvetenskapsakademien att på senare år skapa en civil organisation av vetenskapliga attachéer utomlands.

Beredskapssynpunkter

12. Ehuru primärt en operativ aspekt på försvarsattachéns uppgift må här erinras om värdet av att under perioder av internationell spänning till våra beskickningar ha knutna militära specialister som är väl orienterade på platsen. Som exempel kan nämnas de nordiska försvarsattachéernas arbete i Berlin i samband med preludierna till den 9 april 1940. Att vederbö-

randes rapporter den gången icke vann de skandinaviska hemmapolitiker-
nas tilltro i full utsträckning är en annan historia.

Det har i olika sammanhang understrukits att Sveriges beredskap kan hållas låg därigenom att man förlitar sig på att genom en väl arbetande under-
rättelstjänst erhålla förvarning i god tid. Detta principiella synsätt bör
ihågkommas i det nu aktuella sammanhanget.

Ekonomiska synpunkter

13. Som av det föregående torde framgå är det ur forskningsanstaltens
synpunkt svårt att i kronor uttrycka värdet av försvarsattachéernas arbete.
Det är uppenbart att en information utifrån, som erhållits i rätt tid, kan
inbespara månader och år av vårt eget forskningsarbete — alldeles oavsett
att en utebliven information i viss situation kan åstadkomma skador, som
icke är möjliga att uppskatta.

Sammanfattning

14. Mot bakgrund av de nu anförda synpunkterna anser forskningsanstal-
ten, att det av motionärerna på angivna grunder framförda förslaget om
översyn av försvarsattachéorganisationens uppgifter och omfattning i syfte
att begränsa denna är *överflödigt och icke bör föranleda vidare åtgärd.*

Utrikes tjänsteresor under kalenderåret 1967 vid vilka försvarsattachés medverkan begärts

Land	Antal resor enl. ovan	Antal resedeltagare
USA	14	18
England	5	11
Frankrike	5	7
Västtyskland	3	3
Holland (Föatt London)	1	1
Canada (Föatt Washington)	1	1
Summa	29	41

Statskontoret (30.5.1968)

MOTIONEN

Mot bakgrunden av Sveriges engagemang och initiativ i nedrustningssträ-
vandena granskar motionärerna den nuvarande svenska försvarsattachéor-
ganisationen.

Principiellt betraktas ett utbyte av försvarsattachéer, vilket ger konkur-
rens- och kapprustningsynpunkterna på det militärpolitiska området större
utrymme och underlättar spioneri via etablerade legala informationskana-
ler, såsom stridande mot nedrustningsförhandlingarnas intentioner. Under
hänvisning till att dokumentationen förbättrats under senare år samtidigt
som utvecklingen medfört ökad komplicitet med svårigheter för försvars-
attachéerna att med tillfredsställande behållning studera speciella militära
förhållanden som följd ifrågasätter motionärerna om inte attachéernas mera
rutinmässiga insamlande av information kan skötas på annat sätt än genom
stationering utomlands. Detta anses även gälla attachéernas funktion att bi-
träda vid inköp. Deras uppgift att förbereda svenska militära besök i utlan-

det anses kunna åläggas den vanliga beskickningspersonalen. I alla händelser borde de svenska attachéernas funktioner i våra grannländer kunna skötas från hemlandet.

Även om försvarsattachéorganisationens andel av de totala försvarskostnaderna är obetydlig — f. n. ca 3 miljoner kronor per år — anses den böra granskas med speciell uppmärksamhet. Dess framtida omfattning bör begränsas. En parlamentariskt sammansatt kommitté föreslås tillsatt med uppgift att snabbutreda organisationens uppgifter och effektivitet i informationshänseende samt möjligheterna till alternativa lösningar för absolut oundgängliga funktioner.

TIDIGARE UTREDNING

Sveriges försvarsattachéorganisation har varit föremål för granskning och överväganden i anslutning till de olika försvarsbesluten sedan 1920-talet. I försvarskommittéers betänkanden och i Kungl. Maj:ts propositioner har förslag framlagts, som lett till förändringar med avseende på de militära attachéernas lydnadsställning och avlöningsförhållanden m. m. samt antalet befattningar och proportioner mellan olika grader och representanter för försvarsgrenarna.

Vid sin inventering av besparingsobjekt fann 1958 års besparingsutredning, att frågan om möjligheterna till reduktion av försvarsattachéorganisationen borde övervägas, trots att utredningen vore medveten om attachéernas betydelsefulla uppgifter. Med uttalandet, att attachéorganisationens omfattning måste bli beroende av en avvägning mellan nytta och kostnader, föreslogs att en utredning snarast borde verkställas rörande organisationens omfattning. Med anledning härav tillsattes den utredning, som antog benämningen »Försvarsattachéutredningen 1960» och avlämnade sitt betänkande i november 1960.

Sistnämnda utredning framlade detaljerat förslag rörande organisationens sammansättning och attachéernas stationering. Nu gällande organisation överensstämmer med detta förslag med något undantag. Utredningen lämnade vidare förslag om prövning av attachéernas lydnadsförhållanden och om deras utbildning samt berörde frågor rörande ekonomisk ersättning m. m. och expeditionell service. Förslagen innebar besparingar.

AKTUELLA SYNPUNKTER

En försvarsattaché ingår i vederbörande beskickning och är ackrediterad på samma sätt som dennas övriga personal. Han har ambassadrådsställning i likhet med andra specialattachéer, såsom pressattachéer, kulturattachéer, socialattachéer m. fl.

I attachéorganisationen ingår två befattningshavare med speciella uppgifter, nämligen en funktionär i Sveriges ständiga representation hos FN och en militär representant i Svenska nedrustningsdelegationen. Båda tjänstgör som militära rådgivare.

Försvarsattachéernas uppgifter är i stort sett följande:

- att inhämta underrättelser rörande den militära och militärtekniska utvecklingen samt militärpolitiska förhållanden,
- att vara militär rådgivare åt vederbörande beskickningschef,
- att biträda vid anskaffning av materiel till krigsmakten,
- att förbereda och underlätta svenska besök (studieresor och kurser

m. m.) av representanter för krigsmaktens olika myndigheter m. fl. hos motsvarande myndigheter i ackrediteringslandet samt underlätta utländsk personals besök i Sverige.

Beträffande försvarsattachéernas huvuduppgift, avseende insamling av militärt underrättelsematerial, synes böra framhållas, att denna verksamhet sker i legitim form och i överensstämmelse med internationell praxis mellan nationer med vänskapliga förbindelser. Det torde få ankomma på statsmakterna och försvarsledningen att — utifrån de värderingar, som tillhör deras kompetensområde — ta ställning till frågan, huruvida vårt land fortsättningsvis bör för sin del tillämpa denna praxis, samt att fastställa behovet av ifrågavarande underrättelsematerial för bedömningar rörande den svenska försvarsinsatsens värde. Statskontoret, som ej finner anledning ifrågasätta riktigheten av de överväganden härutinnan, som gjorts av de ansvariga myndigheterna, anser att inhämtandet av informationerna i princip bör ske på platsen för att ge önskat resultat. Visserligen har — såsom motionärerna framhåller — utvecklingen medfört ökad komplicitet, som försvårar attachéernas arbete. Även om en försvarsattaché ej själv är specialist på alla fackområden, kan han emellertid genom sin militära skolning och sin bevakning på ort och ställe på ett tidigt stadium allmänt bedöma informationsmaterialets värde och förmedla impulser till expertis i hemlandet. Omvänt kan han på uppdrag av denna expertis såsom en allmänt kvalificerad representant efterfråga önskade upplysningar.

Med nuvarande målsättning synes ifrågavarande informationsbehov svårigen kunna tillgodoses enbart genom studium av dokumentation.

Med avseende på uppgiften att biträda vid materielinköp konstateras, att denna uppgift kräver stor arbetsinsats av attachépersonalen främst i USA, England och Frankrike. Det synes visserligen teoretiskt möjligt att överföra denna arbetsuppgift till övrig beskickningspersonal eller andra representanter. Då inköpsverksamheten berör vederbörande lands statliga myndigheter, speciellt försvarsdepartementet, visar emellertid erfarenheten, att militär status betydligt underlättar den svenska representationen och i vissa fall får anses vara en förutsättning för framgångsrik kontakt. Detta bestyrkes bl. a. av erfarenheterna från USA.

Liknande synpunkter torde kunna anföras beträffande försvarsattachéernas arbete med att förbereda och förmedla besök.

En indragning av försvarsattachéer skulle självfallet ej innebära att ifrågavarande uppgifter helt eller delvis bortföll. Konsekvensen skulle bli att uppgifterna finge övertagas av annan personal, som skulle möta svårigheter vid genomförandet. En sådan indragning skulle medföra krav på motsvarande arbetskraftsförstärkning beträffande civil personal.

Bortsett från de neutralitets- och nedrustningspolitiska synpunkter, som berörs i motionen, anser statskontoret — i likhet med 1958 års besparingsutredning — att försvarsattachéorganisationens omfattning bör betingas av en avvägning mellan utbytet av organisationens verksamhet och kostnaderna för densamma. Från berörda myndigheter har omvittnats, att stora belopp kunnat insparas genom att fördelaktiga materielinköp kunnat göras och genom att vi fått information om och tillgång till tekniskt komplicerade system, som det eljest varit svårt eller omöjligt att utveckla för vårt land med dess begränsade resurser, allt till stor del ett resultat av försvarsattachéernas verksamhet.

Det synes följaktligen odiskutabelt, att vår försvarsattachéorganisation hitintills varit lönsam. Den har kunnat hållas inom den ram, som angivits

av 1960 års utredning. Då man tillvaratagit möjligheterna att effektivt utnyttja organisationen genom att låta en försvarsattaché bevaka svenska intressen i mer än ett land, synes utsikterna till minskning av organisationen, med nuvarande målsättning för dess verksamhet, vara ringa. Angeläget är, enligt statskontorets uppfattning, att organisationen hålls flexibel med möjligheter till anpassning efter utvecklingen och de skiftande militärpolitiska förhållandena.

Beträffande kostnadsaspekten i övrigt vill statskontoret framhålla, att de besparingsmöjligheter, som bl. a. anvisats av 1960 års utredning och beaktats av försvarsstaben i samarbete med UD, fortsättningsvis bör bevakas och ytterligare utnyttjas. Områden för fortlöpande rationaliserings- och besparingsåtgärder är t. ex. flyttning och omstationering av attachéer (kostnaderna kan ev. nedbringas genom längre kommenderingsperioder, genom tillhandahållande av såvitt möjligt standardmöblerade bostäder m. m.), planering av reseverksamheten, dokumentations- och expeditionstjänst samt kommunikationer med hemlandet. Ämbetsverket vill i detta sammanhang understryka vad försvarsattachéutredningen framhållit rörande behovet av skrivbiträdehjälper och annan expeditionell service för försvarsattachéerna. Dessa bör biträdas av väl kvalificerade och lämpliga biträden i sådan utsträckning, att de ej själva nödgas utföra rutinmässiga kontorsgöromål.

I motionen föreslås att en kommitté tillsättes för utredning rörande begränsning av den nuvarande försvarsattachéorganisationens uppgifter och omfattning. Mot bakgrunden av vad ovan anförts finner statskontoret en sådan särskild utredning f. n. ej motiverad.

I övrigt har remissen ej givit anledning till särskilt uttalande från statskontoret.